

MAVZU: DUDUQLANISHDAGI BOLALARNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK VA LOGOPEDIK KORREKSION ISH USULLARI.

Rashidova Muqaddam

Toshkent Kimyo Xalqaro Univesiteti Samarqand Filiali 1-kurs magistranti

Ilmiy Rahbari: Abidova Nilufar

Annotatsiya

Mazkur maqolada duduqlanish nutq nuqsoniga ega bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan psixologik-pedagogik va logopedik korreksion ishlarning mazmuni, metodlari hamda samaradorligi yoritilgan. Duduqlanish bolalarning nafaqat nutq faoliyatiga, balki ruhiy holati, muloqotga kirishishi va ijtimoiy moslashuviga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli korreksion ishlar kompleks tarzda tashkil etilishi lozim. Maqolada nafas mashqlari, ritmik nutq, relaksatsiya, artikulyatsion mashqlar, psixologik qo'llab-quvvatlash hamda ota-onalar bilan hamkorlikning ahamiyati ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so'zlar

Duduqlanish, logopediya, korreksion ishlar, nutq buzilishi, psixologik yordam, artikulyatsion mashqlar, nutq nafası, relaksatsiya, ritmik nutq, pedagogik yondashuv.

Kirish

Nutq insonning jamiyatdagi asosiy muloqot vositasi hisoblanadi. Nutq orqali inson o'z fikrini ifodalaydi, atrofdagilar bilan munosabat o'rnatadi hamda ijtimoiy hayotga moslashadi. Nutq rivojlanishidagi har qanday buzilish bolaning umumiy psixik rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ana shunday murakkab nutq buzilishlaridan biri duduqlanishdir.

Duduqlanish — nutq sur'ati, ritmi va ravonligining buzilishi bilan xarakterlanadigan murakkab nutq nuqsonidir. Ushbu holatda bolaning nutqi turli to'xtalishlar, tovush yoki bo'g'inlarning takrorlanishi, mushaklarning tortilishi bilan namoyon bo'ladi. Duduqlanish ko'pincha maktabgacha yosh davrida paydo

bo'ladi. Chunki aynan shu davrda bolaning nutq faoliyati jadal rivojlanadi va nerv tizimi tashqi ta'sirlarga sezgir bo'ladi.

Duduqlanishning kelib chiqishiga biologik, psixologik va ijtimoiy omillar sabab bo'lishi mumkin. Kuchli qo'rquv, ruhiy zo'riqish, noto'g'ri tarbiya, tez gapirishga majburlash yoki nerv tizimining zaifligi ushbu nuqsonning rivojlanishiga olib keladi. Shu sababli duduqlanishni bartaraf etishda faqat logopedik emas, balki psixologik va pedagogik yondashuvlar ham muhim o'rin tutadi.

Duduqlanishning bolalar rivojlanishiga ta'siri

Duduqlanish bolaning shaxsiy rivojlanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Bunday bolalar ko'pincha tengdoshlari bilan muloqot qilishdan tortinadi, savollarga javob berishdan qo'rqadi va o'ziga nisbatan ishonchsizlik hissini boshdan kechiradi. Ayrim hollarda ularda uyatchanlik, xavotir, jahldorlik yoki yakkalanib qolish holatlari kuzatiladi.

Nutqdagi nuqson bolaning bilish faoliyatiga ham ta'sir qiladi. Chunki duduqlanuvchi bola o'z fikrini erkin ifoda eta olmagan sababli dars jarayonida faol qatnashmaydi. Natijada uning bilim olishga bo'lgan qiziqishi pasayishi mumkin.

Shu sababli korreksion ishlarning asosiy vazifasi faqat nutqni tiklash emas, balki bolaning ruhiy holatini barqarorlashtirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashdan ham iboratdir.

Psixologik korreksion ish usullari

Duduqlanishdagi bolalar bilan ishlashda psixologik yordam alohida ahamiyatga ega. Chunki ko'pchilik bolalarda duduqlanish nutqdan qo'rqish, hayajon va ichki zo'riqish bilan bog'liq bo'ladi.

Psixologik korreksiya quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

Relaksatsiya mashqlari

Relaksatsiya bolaning mushaklarini bo'shashtirish va hissiy zo'riqishni kamaytirishga yordam beradi. Bunda sokin musiqa, chuqur nafas olish mashqlari va tinchlantiruvchi o'yinlardan foydalaniladi.

Emotsional qo'llab-quvvatlash

Bolani tanqid qilmaslik, uning muvaffaqiyatlarini rag'batlantirish va ijobiy muhit yaratish muhimdir. Psixolog bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish ustida ishlaydi.

Qo'rquvni kamaytirish

Ko'pchilik duduqlanuvchi bolalarda nutqiy qo'rquv shakllanadi. Psixolog turli suhbatlar, rolli o'yinlar va kommunikativ mashqlar orqali ushbu qo'rquvni kamaytirishga yordam beradi.

O'yin terapiyasi

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'yin asosiy faoliyat turi hisoblanadi. O'yin orqali bola erkinlashadi, nutqiy faolligi ortadi va muloqot qilishga bo'lgan qiziqishi kuchayadi.

Pedagogik korreksion ish usullari

Pedagogik yondashuv bolaning nutqiy va umumiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga qaratiladi.

Tarbiyachi va pedagoglar bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etishlari lozim.

Bolani tez gapirishga majburlamaslik kerak. Pedagogning o'zi ham ravon, sekin va aniq nutqdan foydalanishi muhimdir.

Nutqiy faollikni oshirish

She'r aytish, hikoya tuzish, rasmlar asosida suhbat tashkil etish bolaning nutqiy faolligini rivojlantiradi.

Qo'shiq aytish, musiqa bilan harakat qilish va ritmik mashqlar nutq tempini me'yorlashtirishga yordam beradi. Musiqa bolaning emotsional holatini tinchlantiradi.

Boshqa bolalar bilan hamkorlikdagi o'yinlar bolaning ijtimoiylashuviga yordam beradi va muloqotdagi tortinchoqlikni kamaytiradi.

Logopedik mashg'ulotlar duduqlanishni bartaraf etishning asosiy qismi hisoblanadi. Ular muntazam va tizimli ravishda olib boriladi.

Nutq nafasini rivojlantirish

Duduqlanishda nafas ritmi buziladi. Shu sababli logoped to'g'ri nutq nafasini

shakllantirish ustida ishlaydi.

Quyidagi mashqlar samarali hisoblanadi:

shamni puflash;

paxtani harakatlantirish;

sovun pufaklari uchirish;

uzun unli tovushlarni cho'zib aytish;

diafragmal nafas mashqlari.

Bu mashqlar nutqning ravonligini oshirishga yordam beradi.

Artikulyatsion mashqlar

Artikulyatsion apparat mushaklarini rivojlantirish tovushlarning aniq talaffuz qilinishini ta'minlaydi.

Mashqlar misoli:

tilni yuqoriga ko'tarish;

“Soat” mashqi;

“Ot chopmoqda” mashqi;

lablarni cho'zish va dumaloqlashtirish.

Mazkur mashqlar nutq apparatining harakatchanligini oshiradi.

Ritmik nutq usuli

Ritmik nutq duduqlanishni kamaytirishda keng qo'llaniladi. Bola she'rlarni ritm asosida aytadi yoki qo'l harakatlari bilan birgalikda gapiradi. Bu usul nutq sur'atini tartibga solishga yordam beradi.

Sekin va ravon nutqni shakllantirish

Logoped bolaning sekin, aniq va ravon gapirishiga e'tibor qaratadi. Dastlab qisqa gaplardan foydalaniladi, keyinchalik murakkab matnlarga o'tiladi.

Nutqiy muloqotni rivojlantirish

Bolani erkin suhbatga jalb qilish muhim hisoblanadi. Logoped turli mavzularda suhbat tashkil qiladi, savol-javob mashqlarini o'tkazadi hamda bolaning erkin fikr bildirishiga imkon yaratadi.

Ota-onalar bilan hamkorlik

Duduqlanishni korreksiyalashda ota-onalarning roli juda katta. Uy

sharoitidagi noto'g'ri munosabat bolaning nutqidagi nuqsonni kuchaytirishi mumkin.

Ota-onalarga quyidagi tavsiyalar beriladi:

bolani koyimaslik;

uning nutqini bo'lmaslik;

tinch oilaviy muhit yaratish;

televizor va telefon vaqtini me'yorlashtirish;

bolaga ko'proq e'tibor va mehr berish;

logoped tavsiyalarini uyda davom ettirish.

Ota-onaning sabrli va qo'llab-quvvatlovchi munosabati korreksion ishlarning muvaffaqiyatini oshiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, duduqlanish murakkab nutq buzilishi bo'lib, uni bartaraf etish kompleks yondashuvni talab qiladi. Psixologik, pedagogik va logopedik korreksion ishlarning o'zaro uyg'unligi bolaning nutq ravonligini tiklashda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa maktabgacha yosh davrida olib borilgan erta korreksion yordam yuqori natija beradi. Nutq nafasini rivojlantirish, relaksatsiya mashqlari, ritmik nutq, artikulyatsion gimnastika va kommunikativ mashqlar bolaning nutq faoliyatini yaxshilaydi hamda uning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Shuningdek, ota-onalar, logoped, psixolog va pedagoglarning hamkorligi korreksion jarayon samaradorligini ta'minlaydi. Kelajakda duduqlanishdagi bolalar bilan ishlashda zamonaviy pedagogik texnologiyalar va individual yondashuvlardan keng foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.